

PROMOTING SOCIAL MOBILITY OF STUDENTS IN THE PROCESS OF VOLUNTEERING ACTIVITY

The paper analyzes the possibility of organizing the students' volunteer movement and its impact on social mobility of young people. Determined by the characteristics of the social and age groups, "student youth" are characterized and contradictions are shown. The definition of the concept of "social mobility" is characterized by horizontal and vertical social mobility. The study of the experience of the Public Institution "Kharkiv Humanitarian Pedagogical Academy" of Kharkiv regional council in promoting social mobility of students in the process of volunteering is carried.

Key words: mobility, social mobility, students, volunteering.

УДК 371.315.6.015.378

С. І. Ніколаєнко

ВОЛОНТЕРСЬКА ПРАКТИКА ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ЦЕНТРАХ

У статті розкрито роль і місце волонтерської практики в процесі професійної підготовки і професійного становлення студентів спеціальності «Соціальна педагогіка». Охарактеризовано основні завдання й форми здійснення волонтерської практики майбутніх соціальних педагогів, її вплив на процес їх професійного становлення; розкрито аспекти широкого залучення студентів до волонтерської роботи у позаурочний час; визначено форми підготовки майбутніх соціальних педагогів до волонтерської діяльності у ролі організаторів волонтерського руху.

Ключові слова: волонтерський рух, волонтер, соціальні педагоги, професійна підготовка, волонтерська практика.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасне суспільство потребує компетентних фахівців, які мають не тільки професійні знання, уміння та навички, але й можуть приймати відповідальні рішення в ситуаціях вибору, схильні до співробітництва, вирізняються мобільністю, динамізмом, конструктивністю, здатністю до адаптації, умінням реалізувати свої творчі здібності. Нинішній розвиток суспільства визначається тенденцією до розбудови соціальної держави, характеризується зростанням соціальних ініціатив, залученням широких верств населення до процесу соціальних перетворень. Волонтерська діяльність – одна із найефективніших форм роботи зі студентами, що є невичерпним джерелом засвоєння загальнолюдських цінностей та норм, належного рівня моральної культури, професійно особистісних якостей, уміння самостійно орієнтуватися в розмаїтті нестандартних ситуацій та здатності самостійно вирішувати ті чи інші питання. Як свідчить європейський досвід, волонтерська діяльність не тільки допомагає, підтримує, стимулює студентів до розроблення соціальних проєктів, реалізації соціальних програм і заходів, а й сприяє соціалізації особистості шляхом залучення до життя суспільства, створює можливості для її самореалізації. На сучасному етапі, коли Україна переживає чергову економічну, політичну кризу, ще більш відчутно визначилися прошарки населення, котрі потребують допомоги. Передусім це безробітні, молоді люди без будь-якого заняття, діти, позбавлені належної уваги з боку батьків є сироти, пенсіонери, інваліди, біженці, вимушені переселенці та інші категорії населення, які опинилися в складних життєвих обставинах.

Реальна соціальна робота з надання допомоги в основному сконцентрована в системі

соціальних служб, громадських і релігійних організаціях, відчутна частка якої належить волонтерам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Вітчизняні науковці З. Бондаренко, О. Карпенко, Л. Міщик, В. Поліщук розглядають волонтерство як фактор професійного становлення майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників. Окремі аспекти діяльності волонтерів розкрито в працях українських науковців. Так, у роботах І. Зверевої, Г. Лактіонової, Ю. Поліщука, С. Савченка, С. Харченка обґрунтовано роль волонтерства як складової соціально-педагогічної роботи з молоддю. У дослідженнях О. Безпалько, Р. Вайноли, А. Капської, В. Петровича визначено технології залучення та підготовки молоді до волонтерської діяльності.

Втім теоретичних та практичних розвідок з питань волонтерського руху обмаль, до того ж вони зорієнтовані переважно на вивченні феномену волонтерства як засобу вияву доброчинності. Тільки поставлене на порядок денний питання вивчення волонтерства як засобу підготовки власне професійних соціальних педагогів до роботи в умовах територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг). Проте сьогодні ще не розроблені концептуальні й методичні підходи до вирішення проблеми професіоналізації соціальних педагогів у контексті практичного навчання студентів. Вищі навчальні заклади змушені самостійно відпрацьовувати моделі й технології практико орієнтованого навчання, взаємодії з різними соціальними інститутами з метою організації підготовки соціальних педагогів.

Формулювання цілей статті. Метою статті є висвітлення досвіду підготовки майбутніх соціальних педагогів та набуття ними професійних навичок шляхом проходження волонтерської практики у територіальному центрі соціального обслуговування населення Глухівської міської ради.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ефективність сучасного реформування освіти в Україні визначається якістю професійної підготовки спеціалістів нової генерації – соціальних педагогів в умовах закладів вищої освіти. Суттєвим, з огляду на професіоналізацію, є практичне навчання студентів, зорієнтоване на розвиток творчого потенціалу, формування необхідних професійних умінь і навичок, становлення стійкої мотивації активної професійної діяльності в умовах територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг).

На сьогодні в педагогічній науці частково розроблені базові положення інтегративного підходу до змісту професійної підготовки соціального педагога, обґрунтовано важливе значення психолого-педагогічної підготовки до практичної діяльності, проведено дослідження історичних передумов виникнення і розвитку інституту соціальних педагогів, проаналізовано досвід підготовки соціальних педагогів за кордоном.

Особливість змісту підготовки майбутнього соціального педагога у тому, що ці спеціалісти готуються до роботи в різних установах соціальної сфери. Це обумовлено тим, що соціальний педагог працює у відкритому середовищі й має справу у своїй діяльності з різними віковими та соціальними групами [10].

У той же час Закон України «Про соціальні послуги» від 19.06.2003 № 966-IV визначає основні організаційні та правові засади надання соціальних послуг особам, що потрапили у складні життєві обставини та потребують сторонньої допомоги. Так, у статтях 1 і 17 саме йдеться про соціальні послуги та волонтерство [3].

Стаття 1 Закону України «Про соціальні послуги» подає визначення основних термінів: «соціальні послуги – комплекс правових, економічних, психологічних, освітніх, медичних, реабілітаційних заходів, спрямованих на окремі соціальні групи чи індивідів, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги...», «волонтер – фізична особа, яка добровільно здійснює благодійну, неприбуткову та вмотивовану діяльність, що має

суспільно-корисний характер».

Стаття 17 Закону України «Про соціальні послуги» визначає, що до надання соціальних послуг можуть залучатися волонтери, діяльність яких регулюється відповідним положенням, затвердженим Кабінетом Міністрів України.

Після прийняття Закону України «Про соціальні послуги» законодавчо врегульоване питання докорінної зміни надання соціальних послуг. Тим більше ці зміни підсилюються Концепцією реформування системи надання соціальних послуг в Україні.

Таким чином, у системі соціальних послуг передбачається багато важливих змін: до ринку соціальних послуг допущені не тільки державні структури, але й установи комунальної власності та недержавні (громадські) організації, запроваджуються стандарти якості соціальних послуг, передбачається деїституалізація. Важливим виявляється те, що є законодавча можливість залучення волонтерів до надання соціальних послуг, а також запроваджується розвиток навичок надання необхідних соціальних послуг у громаді.

На сьогодні територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг) є практично єдиним постачальником соціальних послуг в громаді для певних категорій громадян, які опинилися у складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги.

Визначальною характеристикою кожного виду практики є мета. Зокрема, метою волонтерської практики є підготовка студентів до виконання функцій у полі волонтерів. Волонтерська практика спрямована на формування особистісних професійно значущих якостей соціального педагога через залучення до благодійної діяльності, надання посильної допомоги службам (установам, організаціям) у реалізації завдань їх функціонування. Волонтерська робота сприяє соціалізації особистості, забезпечує засвоєння майбутніми фахівцями соціальної дійсності, нових соціальних ролей, норм і суспільних поведінкових стереотипів; допомагає особистісному зростанню, самореалізації; по-новому осмислити значення загальнолюдських цінностей, у тому числі співчуття, милосердя, їхню роль у гуманізації людських стосунків; ознайомлює із загальною культурою та специфічними субкультурами соціуму. Волонтерська робота забезпечує природне входження студентів у суспільство, включення у соціальні зв'язки, інтеграцію в різні типи соціальних спільнот, оволодіння студентською субкультурою через організовану діяльність та особистісно орієнтоване виховання, унаслідок чого відбувається становлення соціальності індивіда. Вона сприяє розвитку різних специфічних соціальних ролей шляхом примірювання їх на себе, порівнювання, вибору: аніматора (організатор, координатор, контролер діяльності з розроблення, створення та реалізації різноманітних проектів; соціального організатора, менеджера (його завдання – бачити реальну мету, планувати етапи її досягнення, проводити моніторинг процесу змін та оцінку результатів; залучати громадян до розвитку, навчання засобами сучасних технологій, вирішення наявних проблем; ініціювати участь дітей та дорослих у різноманітних соціальних проектах; упроваджувати різноманітні масові форми соціально-педагогічної роботи (благодійні акції, фестивалі тощо); представляти інтереси громади в органах влади; вести переговори, встановлювати ділові міжінституційні стосунки; викладача (ця роль вимагає сформованості таких якостей, як емпатія (розуміння почуттів тих, хто навчається); повага (прийняття тих, хто навчається, як конструктивних особистостей); щирість (відкритий прояв викладачем своїх почуттів); конкретність комунікації (уникнення нечітких, узагальнених висловлювань, точний опис почуттів і переживань); консультанта, консультанта-клініциста (його завдання – встановлювати довірливі стосунки з клієнтом; отримувати, аналізувати, класифікувати, оцінювати й інтерпретувати дані соціального та персонального характеру, домовлятися з клієнтом про мету послуг, що надаються, досягати змін у когнітивній, емоційній та поведінковій сферах клієнта або умовах його життя; наставника, посередника, експерта, адвоката, помічника, координатора та ін. Отже, завдяки виконанню волонтерської роботи людина стає дієздатним учасником суспільних відносин [5].

Базою волонтерської практики для студентів спеціальності “Соціальна педагогіка” є різні типи закладів і служб соціально-педагогічної допомоги дітям: міські та сільські навчальні заклади всіх типів, соціальні служби для дітей та молоді, центри за місцем проживання, творчі клуби та об’єднання, позанавчальні заклади різного спрямування.

Студенти на практиці використовують такі основні принципи волонтерської діяльності:

- надають допомогу, безкоштовні послуги особисто або організовано в дусі партнерства і братерства;
- визнають однакову важливість особистих і колективних потреб, сприяють колективному забезпеченню цих потреб;
- ставлять перед собою мету перетворити волонтерство на елемент особистого розвитку, набуття нових знань і навичок, удосконалення здібностей шляхом стимулювання ініціативи та творчості людей, які при цьому й мають можливість бути творцями, а не користувачами;
- стимулюють почуття відповідальності, заохочують сімейну, колективну та міжнародну солідарність.

Зокрема, поважаючи права людини та спираючись на основні принципи волонтерства, студенти-практиканти повинні:

- забезпечувати розумну регламентацію волонтерської діяльності, визначати межу добровільної співпраці, якісно формулювати та з повагою ставитися до функцій волонтерів;
- доручати кожному такий вид роботи, що йому найбільш підходить, при цьому забезпечити відповідні навчання та допомогу;
- регулярно підбивати підсумки діяльності та оприлюднювати їх.

Підґрунтям для практичної діяльності студентів є професійна теоретична підготовка. У процесі педагогічної практики студенти набувають професійних умінь та особистісних рис фахівця гуманістичної спрямованості й на їх основі оволодівають усіма видами професійної діяльності. Процес формування та вдосконалення професійних умінь та навичок є безперервним і здійснюється протягом навчання студента у вищому навчальному закладі та протягом усього періоду професійної діяльності соціального педагога.

Волонтерська практика у студентів III курсу поєднує теоретичну підготовку з практичною діяльністю, формує професійні мотиви, а саме: бажання допомагати, підтримувати, захищати особистість, бо базується на особистісних рисах цих волонтерів, зокрема, безкорисливості, толерантності, високому рівні емпатії, милосерді, альтруїзму тощо. Це здійснюється завдяки участі студентів у реалізації різноманітних соціальних програм та проектів, а також роботі у Школі волонтерів [4].

Волонтерська практика дає можливість студентам розвивати організаторські вміння, які дають змогу успішно організовувати освітню, орієнтувальну діяльність у різноманітних соціокультурних умовах.

Основними напрямками діяльності кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка з підготовки майбутніх соціальних педагогів до волонтерської роботи стали:

- підготовка студентів до здійснення професійних функцій у процесі навчання (аудиторна робота), вплив якої залежить від реалізації її можливостей, що втілюються в змісті, організації та методах навчання, особистості викладача;
- реалізація особистісних професійних можливостей, що сприяє розширенню кола своїх інтересів, професійному й особистісному самоутвердженню (позааудиторна робота, навчання в Школі волонтерів);
- надання соціальних послуг вразливим верствам населення, тобто дій, спрямованих на допомогу в задоволенні їхніх потреб, перелік яких залежить від нагальних потреб клієнтів (власне волонтерська робота).

Здійсненню цих напрямів допомагають різноманітні форми роботи в умовах вищого навчального закладу теоретичного і практичного спрямування. Професійні навички та вміння студенти набувають під час проходження різних видів навчальних практик. Особлива увага приділяється спеціальній підготовці майбутніх фахівців соціальної сфери засобами волонтерської роботи [1].

Висновки. Зважаючи на викладене, організація волонтерської практики у професійній підготовці майбутніх соціальних педагогів до роботи в умовах територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг) сприяє формуванню вмінь та навичок, оволодінню частиною соціального досвіду, формування здатності виконувати майбутні професійні ролі. Таким чином, волонтерська практика студентів має стати невід'ємною складовою професійної підготовки сучасного соціального педагога і сприяти вдосконаленню системи соціальної освіти, яка передбачає навчання фахівців соціальної сфери основних правил життєдіяльності людини в суспільстві, сприяє засвоєнню соціальної культури, формуванню професійного мислення і дій, професійної етики, засвоєння норм і правил професійного співтовариства.

Література

1. Бондаренко З. П. Волонтерська робота у вищому навчальному закладі / З. П. Бондаренко // Вісник Запорізького національного університету. – 2008. – № 1. – С. 25–30.
2. Вайнілович Н. А. Волонтерський рух у сучасному українському суспільстві: мотиваційний аспект / Н. А. Вайнілович // Методологія, теорія і практика соціологічного аналізу сучасного суспільства. – 2010. – № 2. – С. 407–410.
3. Закон України Про соціальні послуги [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/966-15>
4. Підготовка волонтерів та їх роль у реалізації соціальних проектів / під заг. ред.: І. Звереві, Г. Лактіонової. – К., 2001. – 148 с.
5. Капська А. Й. Підготовка волонтерів до соціальної роботи : навч.-метод. посібник / А. Й. Капська, О. Г. Карпенко, Н. М. Комарова; Націон. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Державна соціальна служба для сім'ї, дітей та молоді. – К. : Держсоцслужба, 2005. – 152 с.
6. Клименюк Н. Волонтерська практика як одна із форм підготовки майбутніх соціальних працівників до соціально-педагогічної роботи в громаді / Н. Клименюк // Виховуємо громадянина. – 2010. – № 1–2 (50–51). – С. 101–107.
7. Лук'янова Н. Л. Волонтерський рух в Україні – дієвий засіб реалізації державних програм у соціальній роботі з населенням / Н. Л. Лук'янова // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. – 2009. – № 2. – С. 92–95.
8. Матвеев С. Ф. Соціальні аспекти волонтерського руху: минуле та сьогодення / С. Ф. Матвеев, І. О. Когут // Вісник Запорізького національного університету. – 2010. – № 1 (3). – С. 161–165.
9. Міщик Л. І. Теорія і практика професійної підготовки соціального педагога: монографія / Л. І. Міщик. – Глухів : РВВ ГНПУ ім. О. Довженка. – 2011. – 116 с.

С. И. Николаенко

ВОЛОНТЕРСКАЯ ПРАКТИКА НЕОТЪЕМЛЕМАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ

В данной статье рассматривается роль и место волонтерской практики в процесс ее профессиональной подготовки и профессионального становления студентов специальности «Социальная педагогика». Охарактеризованы основные задания и формы осуществления волонтерской практики студентов – будущих социальных педагогов, ее влияние на процесс профессионального становления будущих социальных педагогов, раскрываются аспекты

широкого вовлечення студентів в волонтерську діяльність во внеурочное время, раскрываются формы подготовки будущих социальных педагогов к волонтерской деятельности в роли организаторов волонтерского движения.

Ключевые слова: волонтерское движение, волонтер, социальные педагоги, профессиональная подготовка, волонтерская практика.

S. Nikolayenko

THE VOLUNTEER PRACTICE AS THE INTEGRAL PART OF INTENDING SOCIAL PEDAGOGUES' TRAINING TO WORK IN THE CONDITIONS OF TERRITORIAL CENTERS

The article deals with the role and place of voluntary practice of the social pedagogue students' training and their professional forming. The main tasks and forms of voluntary practice of future social pedagogues and its influence on their professional forming are described in the article. The paper is devoted to the aspects of students involving into the volunteer work in their spare time; some forms of intending social pedagogues training to volunteer as organizers of voluntary movement are suggested.

Key words: volunteering, a volunteer, social pedagogue, professional training, volunteering practice.

УДК 378.041

О. О. Петрикей

НАЯВНІСТЬ ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВИХ ЯКОСТЕЙ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

Стаття присвячена дослідженню проблеми професійного саморозвитку майбутніх соціальних педагогів. Аналізуються педагогічні умови професійного саморозвитку майбутніх соціальних педагогів, зокрема наявність професійно важливих якостей соціального педагога як внутрішньої умови.

Ключові слова: професійний саморозвиток, професійна підготовка соціальних педагогів, професійно важливі якості.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Історичний аналіз становлення соціальної педагогіки свідчить про зростання потреб у соціально-педагогічних послугах в умовах перехідних, кризових періодів розвитку суспільства. Практика доводить, що для того, щоб відповідати рівню сучасних вимог, майбутньому фахівцю необхідно не тільки успішно займатися в системі спеціально організованої підготовки, а й весь час працювати над собою, професійно саморозвиватися та самовдосконалюватися. У положеннях Національної доктрини розвитку освіти України в XXI столітті зацентровано увагу на необхідності створення умов для особистісного розвитку, творчої самореалізації та професійного саморозвитку кожного громадянина України, здатного до постійного пошуку нестандартних способів вирішення будь-якого професійного завдання. Важливо, щоб він теоретично й практично був здатний аналізувати свої професійні можливості й на цій основі визначати програму власного подальшого фахового зростання на будь-якому етапі своєї діяльності. Вагомим чинником для реалізації цих вимог є націленість майбутнього фахівця на професійний саморозвиток. Але цей процес можливий лише за наявності певних умов.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми. Питання вдосконалення навчального процесу вищої педагогічної школи у своїх дослідженнях розглядали А. Алексюк, Ю. Бабанський, В. Беспалько, С. Гончаренко, І. Зязюн, В. Майборода, М. Шкіль, М. Ярмаченко та ряд інших учених. Проблемі професійної підготовки майбутнього соціального педагога присвячено праці за такими напрямками: теорія соціальної